

Г. М. СТРОГАНОВА, І. А. СУХАРЄВА
(Київ, Україна)

НАВЧАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10–11 КЛАСАХ ГІМНАЗІЙ ТА ЛІЦЕЇВ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Розглянуто методичну основу навчання медичних термінів на уроках української мови в 10–11 класах ліцеїв і гімназій медичного спрямування та визначено термінологічний мінімум, який важливо засвоїти учням у межах допрофесійної підготовки майбутніх лікарів.

Ключові слова: медична термінологія, урок української мови, допрофесійна підготовка учнів, ліцей, гімназія.

У контексті освітнього процесу ХХІ ст. під впливом інформатизації виникла необхідність виховання конкурентоспроможної особистості, здатної функціонувати в сучасному суспільстві. Актуалізувалася проблема профільної та допрофесійної підготовки учнів. Згідно зі ст. 9 “Типи загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти” чинного Закону України “Про загальну середню освіту” [4] таку можливість мають різні типи загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема гімназії та ліцеї.

Система освіти в Українській державі має забезпечувати “підготовку людей високої освіченості й моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку” [8], що активізує потребу розроблення нових методик навчання.

Інтенсивні темпи розвитку медицини, оновлення та осучаснення її як галузі досліджень зумовлюють широкий інтерес науковців усього світу. Сьогодні в Україні існує проблема термінологічної неосвіченості лікарів, що виникла внаслідок вторинного перекладу з інших мов та відсутності системного підходу до навчання майбутніх фахівців.

Над реалізацією ідей концепції неперервної освіти в Україні працюють педагоги А. М. Алексюк, Ю. К. Бабанський, В. І. Бондар, Я. І. Бурлака та ін., а розробленням системи допрофесійної підготовки учнів у ліцєях саме медичного профілю ґрунтовно займається Я. В. Цехмістер. Стан сучасної української медичної термінології досліджують різні вчені, зокрема: Н. П. Литвиненко, Н. В. Місник, Л. В. Фоміна та ін. Питанням методики навчання медичної термінології майбутніх лікарів займається О. Г. Кісельова, однак праць щодо методики навчання медичної термінології саме на уроках української мови в старших класах загальноосвітніх навчальних закладів не виявлено, чим і зумовлена актуальність дослідження.

Мета статті – з’ясувати методичну основу навчання медичних термінів на уроках української мови в межах допрофесійної підготовки учнів 10–11 класів ліцеїв та гімназій медичного спрямування, що вимагає формулювання таких

© Г. М. СТРОГАНОВА, І. А. СУХАРЄВА, 2015

завдань: 1) визначити термінологічний мінімум, який важливо засвоїти учням старших класів загальноосвітніх навчальних закладів медичного спрямування на уроках української мови; 2) проаналізувати особливості навчання медичних термінів на уроках української мови в межах допрофесійної підготовки учнів.

Сьогодні в Україні утверджується система профільної та допрофесійної підготовки майбутніх фахівців у гімназіях та ліцеях медичного спрямування, що відрізняється специфікою змісту навчального матеріалу, яким має оволодіти учень. “Серед загальноосвітніх навчальних закладів у 1997 р. був організований медичний ліцей при Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця. Частина предметів, що викладаються в ліцеї, відповідають програмам загальноосвітніх шкіл: географія, історія, українська мова та література та ін. Частина спрямована на забезпечення поглибленого вивчення предметів: фізика, біологія, хімія. Серед абсолютно нових була медицина та латинська мова” [5, с. 66]. Також в Україні успішно функціонують: “Комунальний заклад освіти “Дніпропетровський обласний медичний ліцей-інтернат “Дніпро” при Державному закладі “Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров’я” – єдиний в області медичний ліцей для профільного поглибленого навчання відібраних за конкурсом обдарованих учнів з міст і сіл області, працює в системі безперервної профільної освіти медичної академії і має статус спеціалізованої школи-інтернату для поглибленої підготовки дітей у галузі природничих наук” [2]; Чернівецький ліцей № 3 медичного профілю; міський медичний ліцей № 3 при Буковинській державній медичній академії; обласний медичний ліцей при Українській медичній стоматологічній академії (м. Полтава); медична гімназія № 33 (м. Київ); спеціалізована класична гімназія імені Осипа Маковея (м. Яворів); медичні гімназії м. Лисичанська; Кіровська та Алчевська при Луганському державному медичному університеті та ін. Зазначені вище заклади є базою для навчання медичної термінології на уроках української мови в старших класах ліцеїв та гімназій із метою забезпечити професійну компетентність майбутніх студентів-лікарів. Це складний процес, оскільки програмою не визначено змістового мінімуму з окремих фахових напрямів, зокрема медичного, який мають опанувати учні. Тому необхідно реалізовувати міжпредметні зв’язки, спиратися на різноманітні навчальні дисципліни, що вивчаються поглиблено (біологію, хімію, фізику). Важливим аспектом є зосередження уваги на предметах, що мають власне медичне спрямування та забезпечують допрофесійну підготовку учнів (медицина, валеологія, етика, деонтологія, історія медицини, латинська мова та ін.). Для визначення термінологічного мінімуму, який доцільно вивчати на уроках української мови, використовуємо “Робочі навчальні програми для учнів Українського медичного ліцею Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, які були апробовані та отримали гриф “Допущено” Міністерством освіти України та Міністерством охорони здоров’я України. Пізніше, у 2000 р. програми були доопрацьовані та перезатверджені Міністерством освіти і науки України” [9].

Аналіз програми з навчальної дисципліни “Латинська мова” показав, що ґрунтовне вивчення медичної термінології починається в 11 класі й три-

ває рік, однак воно базується на знаннях учнів, які були засвоєні раніше під час вивчення інших предметів, зокрема на уроках української мови. Оскільки одним із основних методів навчання є “переклад та аналіз медичних текстів зі спеціальною термінологією” [6], учні мають засвоїти базовий мінімум фахових понять. У чинній програмі з української мови для 10–11 класів (рівень стандарту) репрезентовано необхідність засвоєння професійної термінології, зокрема в комунікативній змістовій лінії, напр., тема: “Визначення ключових слів, виділення термінів у текстах професійної тематики” [11].

Покликаючись на програми усіх зазначених вище навчальних дисциплін, визначаємо робочий орієнтовний та варіативний термінологічний мінімум, який доцільно засвоїти учням старших класів загальноосвітніх навчальних закладів медичного спрямування на уроках української мови, що сформований на основі виокремлення найбільших за кількістю та найуживаніших лексико-семантичних груп назв:

- наукових дисциплін, їхніх розділів та частин (*медицина, генетика, діагностика, валеологія, деонтологія, патологія, офтальмологія, неврологія, психологія, кардіологія, отоларингологія, онкологія, гінекологія та ін.*);
- осіб за фаховими ознаками (*патолог, офтальмолог, невролог, психолог, кардіолог, отоларинголог, онколог, гінеколог, стоматолог, реаніматолог, імунолог, дерматолог та ін.*);
- пристроїв та інструментів (*скальпель, флюорограф, кардіоскоп, гастроскоп, ендоскоп, термометр, стетоскоп, аспіратор та ін.*);
- процесів, систем дослідження, лікування (*кардіограма, бронхоскопія, флюорографія, хіміотерапія, ін’єкція, інгаляція та ін.*);
- органів (*мозочок, клубочок, шлуночок, мішечок, канатик, кристалик, гомілка, сітківка, чашечка та ін.*);
- біологічних утворень та частин організму (*альвеола, вакуоля, вена, капіляр, фасція, гранулоцити, лімфа та ін.*);
- симптомів (*субфебрилітет, гарячка, блювота, поліурія, анафілаксія, апатія, екстравазат та ін.*);
- хвороб (*невроз, психоз, лейкоз, сколіоз, фімоз, туберкульоз, склероз, каріоз, кератоз, тромбоз, інфаркт, інсульт, гепатит, анемія, вагініт та ін.*);
- патологічного стану запального характеру (*бронхіт, неврит, отит, пульпіт, радикуліт, стоматит, фарингіт та ін.*);
- лікарських засобів (*аспірин, пресин, норваск, адверзутен, но-шта, панадол, бромгексин, амлодипін та ін.*).

Лексико-семантичне поле медичних термінів можна розширювати, залежно від навчальної ситуації та характеру лексичного матеріалу. У програмі з біології наявний перелік дефініцій, які також бажано вивчати на уроках української мови, якщо є така можливість [1].

Навчання медичної термінології на уроках української мови в 10–11 класах ліцеїв та гімназій має базуватися на загальнодидактичних, лінгводидактичних та власне методичних принципах, а також здійснюватися системно, формуючи національно-мовну особистість, що здатна до професійної діяльності та є термінологічно освіченою. Одним із важливих завдань формування мовної компетенції учнів старших класів є поглиблення та

систематизація найважливіших відомостей із різних розділів мовознавства, зокрема лексикології. У програмі передбачено окремі теми для вивчення професійної термінології, проте на прикладі медичної лексики доцільно розглядати також морфологічну й словотвірну будову слова, орфографію тощо, що забезпечить системність оволодіння термінологічним апаратом та ґрунтовну допрофесійну підготовку майбутніх лікарів.

Важливе значення на уроках української мови має дослідження внутрішньої форми медичних термінів, оскільки значна їх частина має іншомовне походження. Це ускладнює процес розуміння окремих мовних реалій, тому варто зважати на їх етимологію, семантичну вмотивованість та імпліцитність.

Процес засвоєння медичного терміна учнями починається з його семантизації в тексті. Наступним кроком є тлумачення, під час якого найдоцільніше використовувати метод самостійної роботи, зокрема прийом словникової роботи, а також пояснення вчителя, що супроводжується різними видами наочності, спрямованої підсилити ефект первинного сприйняття та сприяти кращому запам'ятовуванню.

Необхідним складником є з'ясування походження терміна та його внутрішньої форми з повним розумінням. Під час такої роботи важливе значення має аналіз будови слова та способів його творення. Учні повинні знати морфологічні особливості терміна. Саме цьому сприяє використання прийому морфологічного розбору. Термін бажано аналізувати в орфоепічному, фонетичному та орфографічному аспектах, якщо він належить до сфери винятків або яскраво ілюструє певні правила. Отже, найвищим показником засвоєння терміна в межах мовної компетенції майбутніх фахівців медичного спрямування є різноманітні види лінгвістичних розборів.

Проілюструємо вивчення терміна в різних аспектах на прикладі уривку з тексту: “Розвиток медицини привів до виділення численних самостійних медичних дисциплін – акушерства і гінекології, дерматології та венерології, неврології, офтальмології, отоларингології, педіатрії, психіатрії, гігієни, епідеміології і багатьох інших” [7]. Після сприйняття тексту виокремлюємо кожну дефініцію та з'ясовуємо її значення за допомогою тлумачного словника, напр.: *офтальмологія* – “наука про очні хвороби та їх лікування” [10, с. 819]. Аналізуємо походження терміна, користуючись етимологічним словником, проте спочатку учні можуть висловити власні версії з обґрунтуванням того, що термін *офтальмологія* походить з грец. *ophthalmos* “око” та *logos* “вчення”, тобто “вчення про око” [3, с. 239].

Цікавою вправою для учнів 10–11 класів буде з'ясування історії словотвору певного терміна, оскільки більшість лексем є семантично вмотивованими. Тому продуктивним є використання випереджувальних завдань пошукового характеру з подальшим колективним аналізом, напр.: “Словотвірний тип з суфіксом *-лог* представлений в медичній термінології численною групою термінів-назв осіб за фаховими ознаками: *патолог, офтальмолог, невролог, психолог, кардіолог, отоларинголог, онколог, гінеколог* тощо. Усі терміни цієї групи співвідносяться з іменниками на *-логі(я)*, що становлять назви наукових дисциплін, їхніх розділів та частин: *патологія, офтальмо-*

гія, неврологія, психологія, кардіологія, отоларингологія, онкологія, гінекологія тощо” [12, с. 27], тобто термін *офтальмологія* утворений суфіксальним способом. Також варто зазначити, що іноді медичні терміни формують термінологічні словотвірні гнізда, напр.: *аглютинін, аглютинований, аглютинувальний, аглютинувати, аглютиноген, аглютинація*.

Виокремлювати морфологічні ознаки доцільно не завжди, напр., термін *офтальмологія* не є винятковим у цьому аспекті, тому не становить труднощів для старшокласників. Отже, навчання медичної термінології на уроках української мови в межах формування мовної компетенції – цікавий процес, що вимагає творчого підходу та індивідуального бачення, оскільки важливо акцентувати увагу на різноманітних особливостях лексем та сприяти їх правильному запам’ятовуванню з повним розумінням за допомогою ілюстрації певних лінгвістичних явищ.

Під час навчання медичної термінології вчитель може використовувати різноманітні традиційні методи, а саме: слово вчителя (розповідь, пояснення), різні види бесід, спостереження, аналіз мовних явищ, вправи та ін. Серед прийомів продуктивними є пояснення значення слів, аналіз їхньої семантики чи словотвору, врахування тематичного поділу (лексико-семантичні групи), творення похідних слів та ін. Проте доцільно активно використовувати й нетрадиційні методи навчання медичної термінології на уроках української мови, що допоможуть удосконалити практичні вміння та навички учнів. Цікавим методом роботи є лікарська п’ятихвилинка, яка засвідчує рівень знань старшокласників у наближених до реальності умовах та сприяє активному оперуванню дефініціями. Варто формувати навчальні ситуації медичного спрямування в межах опрацьованого термінологічного мінімуму з метою навчити правильно, логічно та доречно добирати той чи інший термін. Не менш продуктивними методами роботи є обговорення історій хвороб та оформлення епікризів, оскільки важливим етапом навчання є удосконалення навичок уживання медичних термінів як в усній, так і в письмовій формі. Сучасним елементом уроку є перегляд лікарських фільмів із коментуванням. Для цього необхідно добирати стрічки, що мають якісний український дубляж та є цікавими, інформативно багатими з погляду професійного наповнення. Це суттєво підвищить мотивацію вивчати українську мову, а отже, забезпечить термінологічну освіченість майбутніх фахівців.

Чимале значення під час вивчення термінології має робота з різноманітними словниками, удосконалення навичок їх використання та складання власних словникових статей. При цьому необхідно акцентувати увагу на використанні довідникової електронної літератури та ресурсів мережі Інтернет.

Правильне вживання медичної термінології – ще одне важливе завдання, оскільки учні 10–11 класів ліцеїв та гімназій медичного спрямування в межах якісної допрофесійної підготовки мають не лише розуміти та знати поняття, а й активно використовувати їх у власному мовленні, що є показником достатнього рівня термінологічної освіченості. Варто також наголошувати на особливостях використання наукового тексту, контролювати відповідність сполучуваності слів та формування понадфразових єдностей.

Мовленнева змістова лінія передбачає аудіювання, переказ та створення власних висловлювань, спрямованих на удосконалення навичок володіння термінами, оскільки виявляється на рівні творчого використання фахової мови. Ще одним аспектом формування мовленнєвої компетенції є “синхронний переклад текстів на професійну тематику, сприйманих слухом” [11], що забезпечує всебічний розвиток і допомагає формуванню фахівців міжнародного рівня.

Отже, навчання медичної термінології на уроках української мови в 10–11 класах гімназій та ліцеїв медичного спрямування – актуальна проблема, що стосується питання термінологічної освіченості сучасних лікарів. У межах допрофесійної підготовки фахівців на уроках української мови доцільно формувати термінологічну компетентність учнів на основі засвоєння лексичного мінімуму з медицини, який варто поступово розширювати. Є різні шляхи досягнення поставленої мети, вибір яких залежить від дидактичних завдань та рівня педагогічної креативності вчителя. Особливістю навчання медичних термінів і понять на уроках української мови є постійна реалізація міжпредметних зв'язків та часткове медичне наповнення навчальної дисципліни за характером використовуваного мовного матеріалу.

У подальшому працюватимемо над розширенням медичного термінологічного мінімуму, необхідного для його вивчення в 10–11 класах ліцеїв і гімназій медичного спрямування та для допрофесійної підготовки майбутніх лікарів.

1. Біологія. 10–11 класи. Робоча навчальна програма для учнів Українського медичного ліцею Національного медичного університету імені О. О. Богомольця : [електронний ресурс] / О. В. Романенко, О. І. Погоріла, О. А. Жгут, О. Я. Гороховатська. – Режим доступу : <http://uml.nmu.ua/inner.php?page=acti2-1>.
2. Дніпропетровський обласний медичний ліцей “Дніпро”. Головна сторінка : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://domly.dp.ua/>. – Назва з титул. екрану.
3. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [ред. кол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 4. – С. 239.
4. Закон України “Про загальну середню освіту” (за станом на 13 трав. 1999 р.) / Верховна Рада України : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
5. Кісельова О. Г. Методика навчання медичної термінології майбутніх лікарів / О. Г. Кісельова // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 62–68.
6. Латинська мова. 9–11 класи. Робоча навчальна програма для учнів Українського медичного ліцею Національного медичного університету імені О. О. Богомольця : [електронний ресурс] / О. Г. Кісельова, С. І. Лехніцька. – Режим доступу : <http://uml.nmu.ua/inner.php?page=acti2-1>.
7. Медична енциклопедія он-лайн : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medical-enc.com.ua/>.
8. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України № 344/2013 : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://univd.edu.ua/index.php?id=99&lan=ukr>.
9. Пояснювальна записка до Робочих навчальних програм для учнів Українського медичного ліцею Національного медичного університету імені О. О. Богомольця : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uml.nmu.ua/inner.php?page=acti2-1>.
10. Словник української мови : [в 11 т.] / [уклад. В. Винник, В. Градова та ін.]. – Т. 5. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 819.
11. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний,

- правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень / [уклад. Г. Т. Шелехова, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф]. – К. : Грамота, 2011. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/.
12. *Oreshko O.* Українська медична термінологія (розвиток і сучасний стан) : Diplomová práce. – Brno, 2010. – 146 с. – Режим доступу : http://is.muni.cz/th/110609/ff_m/diplom00.pdf

H. M. Strohanova, I. A. Sukharieva

TEACHING MEDICAL TERMINOLOGY
AT THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN THE 10TH–11TH FORMS
OF THE MEDICAL GYMNASIUMS AND LYCEUMS

The article deals with methodical basis of teaching of medical terms at the Ukrainian language lessons within pre-professional training of students in lyceums and gymnasiums of the medical direction in the 10th – 11th forms.

K e y w o r d s: medical terminology, the Ukrainian language lesson, pre-professional training of students, lyceum, gymnasium.